

Українська академія внутрішніх справ

На правах рукопису

ГРИНЧАК ВОЛОДИМИР МИКОЛАЙОВИЧ

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНОЮТЬСЯ У СФЕРІ
КООПЕРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇХ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ОРГАНАМИ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ.

Спеціальність 12.00.08 - кримінальне право
і кримінологія;
виправно-трудове право.

Автореферат

дисертації на здобуття вченого
ступеня кандидата юридичних
наук

Київ - 1994

00810478 (S)

AB 29.934

Дисертація виконана на кафедрі кримінології і соціології
Української академії внутрішніх справ

Науковий керівник - доктор юридичних наук, професор
Шмаров І. В.

Офіційні опоненти:

- Заслужений діяч науки і техніки України, доктор юридичних наук, професор Багрій-Шахматов Л. В.
- кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Сміян Л. С.

Ведуча організація - Інститут держави і права Академії наук
України.

Захист відбудеться *"26" травня* 1994 р. о *14⁰⁰* годині на засіданні спеціалізованої ради К 052.05.01 по присудженню вченого ступеня кандидата юридичних наук при Українській академії внутрішніх справ (252035, Київ-35, Солом'янська площа, 1).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотечі Української академії внутрішніх справ.

Автореферат розіслано *"25" квітня* 1994 р.

Вчений секретар
спеціалізованої ради

кандидат юридичних наук

В. І. Женунтій.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Державна програма боротьби із злочинністю, затверджена Верховною Радою України 25 червня 1993 року, відзначає, що загострення кримінальної обстановки в країні вимагає прийняття великомасштабних комплексних заходів, спрямованих на правове забезпечення правоохоронної діяльності, вдосконалення системи профілактики правопорушень. До першочергових заходів Державна програма боротьби із злочинністю включає вдосконалення форм і методів боротьби з економічною злочинністю. Розкрадання, хабарництво, корупція поразили практично всі галузі народного господарства. Найбільш значне зростання злочинних проявів відбулося на тих ділянках, які зайняті задоволенням життєво важливих потреб населення, зокрема в торгівлі, на транспорті, в сфері кредитно-фінансової та кооперативної діяльності.

Грунтовне значення для наукового розуміння і практичної оцінки подій, що відбуваються в нашому суспільстві, має розуміння концептуальних ідей соціально-економічного розвитку. Відомо, що діюча реформа передбачає перехід до ринкових відносин, який може і повинен здійснюватися на основі законів і змін правової системи. Завдання розробки норм, необхідних для регламентації ринкових відносин постають, практично перед всіма галузями права. Питання охорони ринкових відносин, відносин власності, нормального здійснення господарської діяльності та ін. повинні бути розглянуті і в першу

чергу в процесі дослідження.

В розпорядженні Президента України " Про додаткові заходи по посиленню боротьби із злочинністю і упорядкуванню правопорядку в Україні ", прямо вказано на необхідність виявлення в сферах підприємницької, зовнішньоекономічної, фінансово-банківської діяльності різноманітних порушень законів, внесення необхідних пропозицій для усунення прогалин в законодавстві, які використовуються для зловживань та інших протиправних дій в цих сферах.

Кооперативна діяльність, як одна із форм підприємництва, особливо в галузі промислового виробництва, виробництва товарів народного споживання, сільськогосподарської продукції, а також у сфері послуг мала забезпечити потреби народного господарства і населення у виробництві різноманітних споживчих товарів, розвитку сфери послуг, будівництва житла і т. п. Езагалі кооперативний рух розвивається достатньо активно, про що свідчить практика.

Разом з тим, кризовий стан економіки України і обумовлені ним негативні соціальні процеси і явища, а також загострення криміногенної ситуації негативно вплинуло на розвиток кооперативної діяльності. Значні негативні наслідки кооперативної діяльності відобразились на послідовності і темпах здійснення економічних реформ на шляху до ринкових відносин.

Бивчення стану, динаміки і структури злочинності в сфері економіки, а також практика роботи правоохоронних органів по попередженню і припиненню майнових злочинів показує, що в діяльності кооперації виникли і продовжують зростати негативні тенденції, які впливають на економічний і соціальний розвиток України, морально-психологічний клімат суспільства,

порушують принцип соціальної справедливості.

Процес дослідження привів до висновку, що в сфері кооперативної діяльності здійснюється значна кількість злочинів економічного характеру, перш за все розкрадань, хабарництва, спекуляції, які мають тенденцію до зростання.

В діяльності кооперативів набули розповсюдження спекулятивні тенденції, нерідкі випадки заключення кооператорами зовнішньоекономічних угод, які наносять суттєві збитки загальнодержавним інтересам. Здійснюється розкрадання сировини, матеріалів з державних підприємств, які потім перепродуються через кооперативи. Збільшилося хабарництво, приховування прибутків від оподаткування. В кооперативи почали проникати ділки "тіньової економіки" і інші особи із кримінальним минулим.

Такого роду значні недоліки в кооперативному русі вимагають чималої уваги з боку державних органів і, перш за все правоохоронних по контролю за діяльністю цих економічних структур, попередженню злочинів, що скоюються в цій сфері.

Вказані обставини вимагають розробки комплексу наукових рекомендацій, спрямованих на забезпечення нормального функціонування кооперативів, у тому числі і розробки конкретних заходів по попередженню злочинів, вчинених в процесі їх діяльності.

Все це обумовлює актуальність проведеного дисертаційного дослідження.

Теоретичним проблемам попередження і припинення злочинів в економіці і їх правовій оцінці останнім часом приділяється велика увага. Їм присвячені докторські і кандидатські дисертації, монографії, відповідні розділи підручників, науко-

во-практичні коментарі, посібники, статті в юридичній пресі. Значний внесок в дослідження цих злочинів внесли в Україні Ф. Г. Бурчак, І. П. Лановенко, П. С. Матишевський, О. А. Пінаєв, Г. М. Самілик, О. Я. Светлов, В. В. Сташис, Є. Л. Стрельцов, В. Я. Тацій, С. В. Трофімов, та інші. Серед дослідників інших країн - членів СНД, необхідно відмітити : О. Л. Бєлахова, М. Я. Бєляєва, Г. Є. Вольфмана, Н. С. Лєйкіну, В. М. Лєонтєєва, Н. Д. Лєєєва, Ю. І. Ляпунова, Н. К. Малахова, Н. Ф. Кузєнєєву, О. В. Наумова, О. Н. Тройніна, О. М. Яковлєва та ін. Останнім часом наукові дослідження по проблемах кримінального права у взаємозв'язку з кримінологією здійснили А. І. Долгова, В. В. Волженкін, А. П. Закалук, А. Ф. Зелінський, Ю. Г. Козлов, А. Н. Ларьков, Е. Ф. Побігаєло, І. І. Рогов та інші.

Питання боротьби із здобуттям нетрудових прибутків, в тому числі в сфері кооперації, також отримали відображення в працях С. Є. Донцова, М. Б. Єгорова, М. М. Кондрашкова, В. М. Хинчука та інших.

Праці перелічених та інших авторів мають важливе наукове і практичне значення. Вміщені в них висновки і рекомендації спрямовані на організацію оптимальної кримінально-правової боротьби з негативними проявами в сфері економіки. В той же час, на сучасному етапі розвитку економіки багато висловлених ними думок в деякій мірі втратили свою актуальність. Відносини власності, господарський механізм, види господарської діяльності та інше підлягають незвичайній реорганізації, а такій реформі, яка передбачає їх кардинальну зміну. У зв'язку з цим уже почали в цьому напрямі змінюватися, як в цілому сама правова система, так і її окремі еле-

менти. В такій ситуації потрібні уточнення сформульованих раніше наукових позицій.

Таким чином, економічний і правовий розвиток, логіка існуючих наукових розробок, постійний інтерес законодавця і практики до економічного розвитку держави обумовлює нагальну необхідність в наукових дослідженнях економічної злочинності взагалі, і злочинності в сфері кооперативної діяльності зокрема.

Достатньо повне монографічне дослідження цієї проблеми в науці кримінології не проводилося. Кримінологія не має в своєму розпорядженні достатніх даних узагальненого характеру, які б дозволили мати цілісне уявлення про умови, способи вчинення злочинів в сфері кооперативної діяльності та їх попередження. Особливо недостатньо вивчена діяльність правоохоронних органів і, перш за все органів внутрішніх справ по попередженню і припиненню злочинів в діяльності кооперативів.

Висловлені вище положення обумовили вибір теми дисертаційного дослідження.

Мета та завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає у всебічному та повному виявленні способів і умов вчинення злочинів у сфері кооперативної діяльності і розробці на основі цього заходів по їх нейтралізації і усуненню органами внутрішніх справ.

З даної мети випливають такі конкретні завдання :

1. Грунтуючись на останніх досягненнях кримінологічної науки, зібрати та узагальнити відповідний емпіричний матеріал по діяльності кооперативів і криміногенних проявах в них.

2. Всебічний аналіз кооперативної діяльності в умовах кризового становища економіки України.

3. Вивчення основних видів злочинів, скоюваних у сфері кооперативної діяльності.

4. Визначення головних напрямків попередження злочинів у сфері кооперативної діяльності, перш за все, органами внутрішніх справ.

5. Внесення конкретних пропозицій по вдосконаленню норм кримінального законодавства, що регулюють боротьбу із злочинністю в діяльності кооперативів, а також інших нормативних актів, що забезпечують правову регламентацію їх діяльності.

Об'єкт і предмет дослідження. Виходячи з актуальності і недостатньої наукової розробки даної проблеми, об'єктом дисертаційного дослідження є діяльність кооперативів в умовах кризового становища економіки, кримінологічні чинники, що створюють умови для сприяння скоєнню злочинів у сфері функціонування кооперативів, а також діяльність органів внутрішніх справ по їх попередженню. Автор виходить з того, що основний акцент слід зробити на всебічну і по можливості повну кримінологічну характеристику злочинів, що вчинюються в діяльності кооперативів, підвищенні ефективності діяльності органів внутрішніх справ по боротьбі із злочинністю в кооперативній діяльності і її попередженню.

Предметом вивчення визначені кримінологічні аспекти злочинів, що скоюються в кооперації, організація і стан роботи органів внутрішніх справ по попередженню цих злочинів, відповідність змісту цих зусиль формам і методам, які визначені законами і відомчими нормативними актами.

Методологія та методика дослідження. Методологічну основу дисертації складають положення матеріалістичної діалектики про закони розвитку об'єктивної дійсності.

У процесі дослідження використовувались методи, які застосовуються в соціологічній та юридичній науці: системно-структурний, порівняльно-правовий, статистичний, аналітичний, спостереження, інтерв'ювання та інші.

Базовим джерелом дослідження є також кримінальне, кримінально-процесуальне, цивільне, адміністративне та деякі інші галузі права України, підзаконні нормативно-правові акти, загальнотеоретична та спеціальна юридична література, відповідні наукові розробки правознавців - кримінологів, соціологів та інших вітчизняних та зарубіжних вчених, матеріали періодичної преси, статистичні дані і дані, що одержані при вивченні і узагальненні практики діяльності правоохоронних органів України - судів, прокуратури, органів внутрішніх справ.

Велике значення надавалось забезпеченню репрезентативності емпіричних даних як важливої передумови наукової обґрунтованості і достовірності результатів дослідження. По спеціальній програмі проаналізовані і узагальнені:

- статистичні дані, аналітичні документи, що стосуються економічної роботи кооперативів і діяльності органів внутрішніх справ України по виявленню, попередженню і розкриттю злочинів у сфері кооперативної діяльності за період з 1989 по 1993 рік;

- результати дослідження понад 400 кримінальних справ і матеріалів по вчинених злочинах в системі кооперації;

- дані інтерв'ювання 150 співробітників Державної служби

боротьби з економічною злочинністю різних рівнів МВС України.

У процесі дослідження автором використаний особистий багаторічний досвід роботи в підрозділах органів внутрішніх справ по захисту економіки від злочинних посягань.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що це по суті перше дослідження в Україні, в якому зроблена спроба в загальнотеоретичному та конкретно-юридичному напрямках дослідити кримінологічні аспекти причин та умов, що визначають розповсюдженість злочинів в системі кооперативів, а також підготовка пропозицій і рекомендацій по вдосконаленню існуючих і впровадженню нових форм і методів діяльності органів внутрішніх справ по попередженню розкрадань, хабарництва, спекуляції, шахрайства та інших злочинів у кооперативній діяльності.

Розкрита структура і динаміка злочинів в системі кооперації, кримінологічна характеристика видів злочинів, особливості злочинця.

Браховуючи наукову значимість, новизну результатів дослідження, на захист виносяться такі теоретичні положення, висновки та пропозиції:

1. Обгрунтований на проведених дослідженнях комплекс наукових заходів по повному виявленню та вивченню причин та умов скоєння злочинів в системі кооперації України в умовах становлення ринкової економіки.

2. Пропоновані організаційно-правові заходи вдосконалення профілактичного впливу на особу злочинця і його мікросередовище.

3. Обгрунтування положення про необхідність здійснення спеціальних заходів по виявленню злочинних проявів, викриттю

злочинців та їх організованих груп і їх нейтралізації.

4. Доведення того, що недоліки суспільних відносин, які складаються в Україні і регулюються недосконалим законодавством, мають значний вплив на виникнення різноманітних форм злочинних посягань на економічну систему та інші антисоціальні прояви з боку кооперативів.

5. Обґрунтування необхідності підготовки змін і доповнень до Кримінального кодексу України, перегляду поняття посадової особи, яке зараз застосовується тільки до державних і громадських структур, про необхідність включення в Кримінальний кодекс України норм, які б передбачали відповідальність за створення псевдокооперативів, фальшиве банкрутство, використання в корисливих цілях державних кредитів тощо.

6. Основні напрями діяльності органів внутрішніх справ по попередженню економічної злочинності у сфері кооперативної діяльності: перекриття каналів незаконного отримання кооперативами матеріальних ресурсів, забезпечення контролю регулювання порядку формування кооперативів, контролю за фінансово-господарською діяльністю у взаємодії з контролюючими органами та інше.

Науково-практична значимість результатів дослідження визначається проведенням аналізом ефективності діяльності органів внутрішніх справ по попередженню злочинів, вчинюваних у системі кооперації. Вміщені в дослідженні положення поглиблюють кримінологічну характеристику корисливих злочинів, сприяють виробленню дієвих заходів по підвищенню ефективності боротьби з цими видами злочинів. Автором запропоновані та обґрунтовані практичні рекомендації, які торкаються

вдосконалення законодавства, розробки та впровадження спеціальних цільових заходів, спрямованих на виявлення причин та умов економічних злочинів в кооперативній діяльності, їх усуненню або нейтралізації.

Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані для подальших наукових розробок в правотворчій та правозастосовній діяльності, в практичній роботі Державної служби боротьби з економічною злочинністю, а також в навчальному процесі.

Апробація положень і результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження відображені у виступах на науково-практичних конференціях в Українській академії внутрішніх справ та в двох опублікованих статтях. Про результати дослідження доповідалось на методичних нарадах Державної служби боротьби з економічною злочинністю, викладену в направлених в МВС України інформаційних листах: "Криміногенні чинники в кооперативній діяльності" та "Методичні рекомендації по організації попередження злочинів в системі кооперації".

Структура дисертації визначається в відповідності з її метою, предметом і завданнями і включає в себе вступ, дві глави, висновок, додаток і список використаної літератури.

Зміст роботи.

У вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, визначається її мета і завдання, новизна, об'єкт, методологія, нормативно-емпірична база, формулюються основні положення, що виносяться на захист, підкреслюється науково-прак-

тична значимість роботи, приводяться дані про апробацію і впровадження результатів дослідження.

У першій главі - " Економічне положення України на сучасному етапі і характеристика кооперативної діяльності в умовах кризового стану економіки " розглядається кризове положення України в умовах переходу до ринку, наводиться цілий комплекс негативних соціальних наслідків криміногенного характеру, і перш за все в сфері кооперативної діяльності. В Україні відбулося значне зростання злочинності в усіх соціально-економічних сферах. З наведеного аналізу статистичних даних випливає, що стан економіки України характеризується постійним спадом суспільного виробництва, поглибленням кризи як в сфері виробництва, так і в сфері споживання, загальна тенденція кризового стану виробництва збереглася і в 1993 році.

Валовий національний продукт, за даними міністерства статистики України в першій половині 1993 року зменшився з аналогічним періодом минулого року на 18 відсотків, вироблений національний прибуток - на 20 відсотків, знизилася продуктивність праці на 14 відсотків. На підприємствах, які виробляють продукти харчування, нафтопереробних, металургійних, хімічних відбувся найбільший спад виробництва.

Продовжує загострюватися ситуація на ринку праці. Серед зареєстрованих у службі зайнятості кожний третій - це звільнений у зв'язку з ліквідацією, реорганізацією, переорієнтацією підприємств, закладів і організацій, кожний п'ятий потребує соціального захисту. Це, перш за все, жінки, що мають малолітніх дітей, або дітей - інвалідів, особи допенсійного віку і т. п.

Хоч і кредитування народного господарства в 1993 році по цифрах збільшилося майже в п'ять раз, але це збільшення відбулося, в першу чергу, за рахунок значного зростання короткострокових кредитів, стрімкого зростання цін на промислові і продовольчі товари, енергоносії, що значно посилює погіршення матеріального положення більшої частини населення, особливо тих, хто навчається, пенсіонерів, працюючих в бюджетній сфері. Відбувся значний розділ населення по прибутках. Зросла чисельність громадян, які опинилися за межою бідності.

Свідченням значного погіршення фінансового стану підприємств, організацій і закладів в усіх сферах виробництва є суттєві порушення платіжної дисципліни.

Подальше порушення господарських зв'язків, викривлення цінкових співвідношень, особливо між енергетикою, промисловістю і сільським господарством свідчать про розвиток кризового стану економіки України.

Постійний спад виробництва електроенергії, нестабільна робота підприємств топливно-енергетичного комплексу, особливо вугільної промисловості, негативно вплинули на роботу інших базових галузей промисловості (металургії, машинобудування і т. п.).

Стрімке скорочення випуску продукції групи Б є підсумком скорочення виробництва продукції групи А.

У 1993 році значних змін на споживчому ринку не відбулося, лібералізація цін збільшила проблеми сировинного забезпечення підприємств, що привело до подальшого спаду темпів випуску товарів народного споживання ще в більших розмірах.

Дуже малий процент витрачених засобів використовувався на створення активної частини основних виробничих фондів.

Більше ніж на третину скоротилось виробництво сільгоспро-дукції як рослинного так і тваринного походження через недопоставку сільськогосподарських машин і обладнання, а також паливно-мастильних матеріалів. Через зростання цін на зерно та техніку сільськогосподарські підприємства значно скоротили виробництво продукції тваринництва.

Стан державної торгівлі в Україні більш ніж критичний. Не дивлячись на те, що загальний обсяг роздрібного товарообігу значно зріс, але, це характеризує лише стрімке зростання цін на товари народного споживання.

Такого роду кризові ситуації в економіці України породжують комплекс негативних соціальних процесів, одним із наслідків яких є загострення криміногенних проявів в сфері кооперації. Недоліки в розвитку економіки держави внесли також серйозні корективи, і перш за все негативні, в розвиток кооперативного руху. Проявив себе як економічний, так і правовий механізм включення кооперативного сектору в систему народного господарства. Діяльність кооперативів стала повністю залежною від свавілля чиновників, місцевої адміністрації, і перш за все корумпованої її частини. Невідпрацьовано їх матеріально-технічне забезпечення, система податків, що в значній мірі стало перешкодою для розвитку, і перш за все, виробничих кооперативів. І як підсумок цього ця система отримала однобокий розвиток, багато з кооперативів переключились на посередницьку діяльність. Так, за станом на початок 1993 року зареєстровано біля 30 тисяч коо-

перативів, і тільки 17243 проявили себе як працюючі⁴. Недосконалість механізму включення кооперативного сектору в систему народногосподарських зв'язків, перехідний характер економіки до ринкової, бюрократизм, зволікання місцевих органів влади породжують певні перешкоди в розвитку кооперативної діяльності.

Законом про кооперацію надаються широкі повноваження кооперативам по ціноутворенню, які працюють на ринок, але разом з тим визначені державні межі регулювання цих цін. Перш за все це стосується централізованого встановлення цін на продукцію, яка реалізується в рахунок виконання державного замовлення, а також на продукцію виготовлену кооперативами із сировини, наданої з державних ресурсів. Разом з тим, практично, ніякого контролю за встановленням цін на споживчі товари не здійснюється. Ціни встановлюються незалежно від виробничих затрат, виходячи лише із прагнення одержати максимально завищений прибуток. Загальна оцінка основних тенденцій розвитку кооперативів в Україні дає підстави зробити висновок, що багато положень, передбачених законодавством про кооперацію, не виконуються, або виконуються з багаточисленними порушеннями. Перш за все це відноситься до динаміки їх розвитку і збереження кооперативної власності.

Кризові явища в народному господарстві, викликані спадом виробництва, дефіцитом товарів масового попиту, недосконалістю правового і господарського механізму, а також незадовільним контролем за діяльністю кооперативів, сприяли

⁴Стан злочинності в Україні та результати боротьби з нею. - Київ. ОЦ ГІБ МВС України, 1994. - 2 с.

широкому розповсюдженню серед кооперативів значних зловживань з сировиною, матеріалами і обладнанням, збільшенню масштабів розкрадань, посадовим і господарським злочинам, зростанню хабарництва і втягненню в злочинну та іншу протиправну діяльність керівників підприємств і організацій, матеріально відповідальних і посадових осіб.

Так, у 1991 році при зростанні кількості діючих кооперативів в Україні на 16 відсотків і кількості працюючих в них на 12 відсотків у порівнянні з 1990 роком загальна кількість виявлених органами внутрішніх справ корисливих злочинів за цей період виросла в 2 рази, а в порівнянні з 1989 роком майже в 10 разів і склала 1828 злочинів, з них розкрадань державного і громадського майна шляхом привласнення, розтрати і зловживанням службовим положенням - 662, в тому числі у великих і особливо великих розмірах - 338. Їх кількість виросла на 77 відсотків в основному за рахунок активізації боротьби з цим найбільш небезпечним видом злочинів. В державі за цей період виявлено і припинено, на жаль, тільки 84 факти хабарництва і 131 факт спекуляції. Скільки такого роду фактів залишилися латентними, невідомо.

Аналіз показує, що в скоєнні названих злочинів брало участь 1932 чоловіки, в тому числі 387 посадових і матеріально відповідальних осіб державних підприємств, організацій і закладів. З числа виявлених 117 раніше судимих за корисливі злочини. Сума отриманих нетрудових прибутків за вказаний період зросла в 2,9 разів і досягнула 5470602 карбованців.

У сферу кооперативної діяльності стали активно проникати кримінальні структури, як для прикриття протиправної діяль-

ності, так і для " відмивання " прибутків одержаних злочинним шляхом. Аналіз кооперативного руху в Україні дозволяє визначити достатньо несприятливу картину основних тенденцій і напрямків їх негативного розвитку.

У другій главі - " Кримінологічна характеристика злочинів, скоєних в кооперативній діяльності, і основні напрямки їх попередження органами внутрішніх справ " дається кримінально-соціологічний аналіз протиправних дій в діяльності кооперативів. Цей метод не передбачає вивчення норм матеріального кримінального права з точки зору відповідності конкретних злочинів, а відповідає узагальненню дослідження з точки зору тенденцій в скоєнні певних видів злочинів за певний період.

Криза у Україні в значній мірі обумовила ускладнення кримінологічної обстановки, привела до значного зростання злочинів в сфері економіки, в тому числі в сфері кооперативної діяльності. Проведений автором статистичний аналіз показує, що крім загальнорозповсюджених злочинів в економіці можна виділити деякі з них, які характерні тільки для кооперативної сфери.

Найбільш розповсюдженими видами злочинів в указаній сфері є розкрадання державного та громадського майна, при цьому вони дуже часто скоюються в таких формах:

- шляхом привласнення, розтрата і зловживання службовим становищем;
- шляхом службової фальсифікації;
- шляхом шахрайства.

Показники за 1993 рік по виявлених злочинах в кооперативному секторі дають підстави вважати, що поряд з

активізацією кримінальних елементів у цій сфері спостерігається також деяке поліпшення роботи органів внутрішніх справ по боротьбі з корисливими злочинами.

Найбільш розповсюдженими об'єктами злочинного посягання в кооперативному секторі економіки є матеріальні цінності і грошові засоби, які належать кооперативам. В останній час розповсюдилася тенденція зрощування кооперативного сектору економіки з державним, що приводить до " перекачування " матеріально-технічних цінностей і грошових засобів із державного сектора в кооперативний.

Одним із розповсюджених злочинів у діяльності кооперативів є розкрадання шляхом привласнення банківських кредитних сум посадовими особами кооперативів, які скоюються таким чином:

- одержання кредиту без оформлення його в касі кооперативу з наступним його привласненням (при змові голови і бухгалтера кооперативу із аналізу кримінальних справ - 23 відсотки випадків);

- врахування по документах кооперативу меншої суми ніж фактично одержано в банку (відповідно з аналізом кримінальних справ, змова голови, бухгалтера, касира мало місце в 15 відсотках випадків);

- одержання і врахування кредиту через касу з наступним оформленням фальшивих документів про використання цих сум матеріально-відповідальними особами (зговір матеріально-відповідальних осіб і касира мав місце в 30 відсотках випадків по кримінальних справах);

- одержання кредиту через касу і привласнення цих сум без відповідних документів про їх використання (по ДФ України

ЛНБ ім. В. Стефани
ДФ України

справах - 32 відсотки випадків).

Недостатня регламентація використання банківського кредиту приводить до того, що часто кредити навмисно використовуються не по призначенню, а в цілях особистого збагачення, за що в законодавстві не передбачено ніякої відповідальності.

Створення фіктивних кооперативів з метою отримання і привласнення банківських позиків і кредитів, фіктивне банкрутство також не передбачалося кримінальним законом за період діяльності кооперативів, і тільки останнім часом такі норми вводяться в дію.

Грошові засоби, надані в підвітність матеріально-відповідальним особам, розкрадаються, в основному, такими способами :

- завищення в закупівельних документах цін на сировину, продукти, матеріали;
- розтрата підвітних сум без їх документального оформлення;
- розтрата і привласнення підвітних сум з пред'явленням фіктивних оправдальних документів.

Характерним для кооперативної сфери є розкрадання шляхом ошукування - шахрайства. Цей злочин можна розглядати у сфері кооперативної діяльності в двох напрямках. Він може проявлятися як збоку осіб, які не є членами кооперативу, коли шляхом ошукування привласнюється кооперативне майно, так і збоку кооператорів які шляхом шахрайства привласнюють кооперативне майно в підвітності яких воно знаходиться.

Дуже розповсюдженим є збут комерційним структурам, і перш за все торгово-посередницьким, розкрадених на державних підприємствах сировини, матеріалів, напівфабрикатів, од-

норідних з виготовленими кооперативами товарами.

Є підстави стверджувати, що кооперативний сектор економіки, поступово стає однією з найкриміногенніших зон народного господарства. За кількістю розкрадань в особливо великих розмірах кооперація на цей час в чотири рази випередила державну торгівлю. Тому виникає питання про розробку надійних засобів і методів, виявлення, розкриття і попередження злочинів, скоєних в кооперативному секторі економіки. Для цього необхідне проведення комплексного дослідження кооперативної діяльності, її правових і організаційних основ, узагальнення практики контрольно-ревізійних органів по перевірці їх фінансової діяльності.

Проведене автором дисертаційне дослідження показало, що з метою усунення чинників, що обумовлюють скоєння правопорушень в кооперативній сфері необхідно застосовувати такі заходи правового і організаційного характеру :

- створення єдиного міжвідомчого контролю за діяльністю кооперативів;

- введення єдиної централізованої форми обов'язкової бухгалтерської документації (спрощена форма бухгалтерської звітності на практиці себе не виправдала);

- організація відповідного матеріально-технічного постачання;

- прийняття нових спеціальних норм кримінального закону, за якими можуть бути притягнуті до відповідальності кооператори при скоєні ними злочинів;

- встановлення порядку відрахування працівникам фінансових органів і органів внутрішніх справ відсотків від розмірів виявлених ними сум, прихованих від оподаткування;

- закріплення в Законі про кооперацію конкретного переліку державних органів, які мають право контролювати діяльність кооперативів, а також форм і методів такого контролю;

- встановлення відповідних цін на продукцію, яку реалізують кооперативи;

- вдосконалення питань оподаткування та інше.

Одним з розповсюджених злочинів, який має місце у сфері кооперативної діяльності, є хабарництво. Згідно з статистичними даними по цьому виду злочинів, з розвитком кооперативної діяльності в країні, постійно збільшується кількість виявлених злочинів цього складу в три-чотири рази. Хабарі передусіль даються таким категоріям посадових осіб як:

- працівникам місцевих рад народних депутатів - за сприяння при відкритті кооперативів, створення сприятливих умов їх діяльності та інше;

- працівникам податкових інспекцій і інших контролюючих органів - за приховування фактів зловживань, сприяння їх приховуванню, маскування фактів заниження прибутків кооперативів;

- службовцям банків - за встановлення вигідних відсотків по позиках і кредитах, надання кредитів без достатніх на те підстав;

- посадовим особам підприємств-гарантів, при яких створені кооперативи - за вирішення питання про відкриття кооперативу, за сприяння в забезпеченні кооператива сировиною, обладнанням, наданням приміщень, забезпечення транспортом;

- посадовим особам органів матеріально-технічного забезпечення, баз торговельних підприємств - за відпуск фондів

матеріалів і товарів дефіцитної групи, продаж сировини, матеріалів і обладнання за оптовими цінами без врахування підвищених коефіцієнтів.

Широке розповсюдження останнім часом знайшов такий злочин як спекуляція і в кооперативній діяльності. Умовно її можна розділити на два види. Власне спекуляція, скоювана працівниками кооперативів, переважно продавцями та іншими особами, які використовують своє службове становище для перепродажу з метою наживи заздалегідь скупленого дефіцитного товару. Друга різновидність спекулятивної діяльності і, як уявляється, більш суспільнонебезпечною, безпосередньо скоюється в процесі торгово-закупівельної діяльності кооперативів. Вона полягає в одержанні значних грошових сум під виглядом ніби законної торговельної діяльності. Цей вид порушення має місце в таких випадках, коли кооперативи скуповують товари в роздрібній торгівлі з наступним перепродажем за значно завищеними цінами, всупереч встановленим правилам.

Стан злочинності, її динаміку завжди можна розглядати як результат дії причин та умов, внутрішніх і зовнішніх, головних і другорядних, закономірних і випадкових і т. п., але обов'язково у їх взаємозв'язку. Із аналізу загальних причин скоєння злочинів і умов що їм сприяють, закономірна можливість згрупування таких умов в певні блоки :

- умови організаційно-господарського характеру;
- умови кадрового характеру;
- умови правового характеру;
- умови, пов'язані з правозастосовною діяльністю контролюючих і правоохоронних органів.

Наведена класифікація умовна, можливі і інші її варіанти.

При аналізі кримінологічної обстановки у сфері кооперативної діяльності, доцільно розглянути ті її складові, які мають принципове значення для організації діяльності органів внутрішніх справ по боротьбі із злочинністю в названій сфері. Це загальний стан злочинності і чинники, що впливають на неї (організаційно-господарського, правового і кадрового характеру, а також недоліки в правозастосовній діяльності контролюючих і правозастосовних органів). Для більш повного розуміння кримінологічної обставки органам внутрішніх справ з метою ефективного на неї впливу з її складових, необхідно виділити характерні способи скоювання злочинів та осіб, які їх скоюють.

Основними методами впливу держави на негативні, в тому числі криміногенні процеси, що склалися у сфері кооперативної діяльності з метою їх нейтралізації, є вдосконалення економічної форми регулювання відносин, що сформувалися в цій сфері, перехід економіки до ринкових відносин.

Разом з тим, важлива роль належить адміністративним і кримінально-правовим методам впливу на вказані суспільні відносини. Між іншим, в цих галузях законодавства є значні прогалини в нормах, покликаних захищати інтереси суспільства і громадян від протиправних діянь у сфері функціонування кооперативів. Цілий ряд норм кримінального права застаріли і не забезпечують охорону інтересів суспільства.

Необхідна підготовка змін і доповнень до Кримінального кодексу України, перегляд поняття посадової особи, яке в даний час застосовується тільки у державних і громадських структурах. До складу посадових осіб повинні бути включені також керівники комерційних та інших господарських структур.

Биникла потреба введення в кримінальний закон поряд з шахрайством такого складу злочину, як підкуп посадової особи. Обставини, що відображають формування ринкових відносин, потребують встановлення кримінальної відповідальності за створення фіктивних кооперативів, фіктивне банкрутство, шахрайство у господарсько-фінансовій діяльності, використання з корисливою метою державної позики тощо.

Основними напрямками діяльності органів внутрішніх справ по попередженню і припиненню злочинів у сфері кооперації є:

- перекриття каналів одержання кооперативами матеріальних ресурсів, придбаних протиправним шляхом;

- забезпечення контролю і встановлення порядку при одержанні приміщень і транспорту;

- здійснення постійного контролю за фінансовою і господарською діяльністю кооперативів у взаємозв'язку з контролюючими органами і з фінансовими службами;

- попередження і припинення протиправних дій з боку різного роду посадових осіб, покликаних забезпечувати нормальну діяльність кооперативів.

У висновку, який завершує дисертацію, містяться виклади, пропозиції та рекомендації по нейтралізації і усуненню чинників криміногенного характеру, що склалися у сфері кооперативної діяльності в сучасних умовах і основні напрямки діяльності органів внутрішніх справ по профілактиці і припиненню злочинів в указаній сфері.

Основні положення дисертаційного дослідження знайшли своє відображення в таких публікаціях автора:

1. Кримінологічна характеристика і попередження організованої і професійної злочинності: Лекція. - Київ: Українська

академія внутрішніх справ, 1993.

2. Криміногенні чинники в кооперативній діяльності: Тези на науково-практичну конференцію. - Київ: Українська академія внутрішніх справ, 1993.

Друк. л. 1. Ум. - друк. л. 1. Зак. 0374. Тираж 100

Друкарня Української академії внутрішніх справ

462701

AB 29.934